

Галунець Н.І., асистент, кафедри світового сільського господарства і зовнішньоекономічної діяльності, Миколаївського національного аграрного університету (Galunets@yandex.ru)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КООПЕРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація

Галунець Н.І. Теоретичні аспекти коопераційних процесів у сфері зовнішньоекономічної діяльності

У статті розглянуто різноманітність підходів до визначення кооперації та розкриваються такі питання як: сутність, поняття, форми кооперація в сільському господарстві. Наведено приклади, що дають можливість побачити й зрозуміти важливість та необхідність кооперації, а також розглянута сутність коопераційних відносин в зовнішньоекономічній діяльності.

Ключові слова: кооперація, кооператив, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, зовнішньоекономічна діяльність

Постановка проблеми. На шляху інтеграції України в європейські й міжнародні структури підвищується роль і значення зовнішньоекономічної діяльності, як для економіки країни в цілому, так і для окремого підприємства. За рахунок зовнішньоекономічної діяльності наша країна вирішує проблему нестачі енергоносіїв, новітніх машин та устаткування, технологій, деяких товарів народного споживання. Дослідження показують, що для ефективного здійснення зовнішньоекономічної діяльності у сільському господарстві особливого значення набуває кооперація товаровиробників та їхня інтеграція з економічно більше сприятливими учасниками процесу доведення сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача: підприємствами по переробці, організаціями торгівлі й сервісу. У країнах Євросоюзу досить серйозно розвинута кооперація. Через кооперативи, що об'єднуються, створюються потужності, які необхідні для того, аби розпорядитися продукцією якомога ефективніше.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми зовнішньоекономічної діяльності в АПК досліджувалися багатьма сучасними вченими-економістами, серед яких: І.В. Багрова, А.М. Кандиба, С.М. Кваша, Ю.Г. Козак, В.В. Козик, Н.С. Логвинова, Ю.В. Макогон, Л.А. Панкова, П.Т. та ін. Дослідження коопераційних процесів в аграрних підприємствах відображаються в працях таких вчених, як В.В. Дубицький, В.В. Зіновчук, О.В. Крисальний, М.Й. Малік, Т. П. Саблук, В.П. Ситник, І.І. Червен та ін. Однак вивчення даної проблеми в Україні залишається на досить низькому рівні. Недостатньо вивченими залишаються питання застосування світового досвіду при створенні і функціонуванні кооперативних формувань в агропромисловому виробництві та забезпечення необхідного підприємницького середовища для їх ефективного функціонування на зовнішньому ринку.

Результати досліджень. Кооперація, як особлива форма соціально-економічної діяльності є важливою складовою економічних перетворень й визначає не лише форму господарювання, а, насамперед, спосіб ефективного функціонування підприємств на зовнішніх ринках.

У наш час, розвитку кооперації приділяється багато уваги, тому важливо з самого початку правильно розуміти сутність, завдання, принципи сільськогосподарської кооперації, бачити об'єктивні умови та перспективи її зростання, представляти все розмаїття форм і їх взаємодія.

Дослідження показали, що на сьогоднішній день в сільському господарстві кооперативні форми діяльності є характерною рисою для більшості європейських держав. Кооперативний рух добре розвинений у більшості провідних країн світу таких, як: США, Канада, Корея, Китай, держави-члени ЄС. Так майже 80% сільськогосподарської продукції Скандинавії, 65% - Нідерландів, 52% - Німеччини, Іспанії, Франції знаходять збут через сільськогосподарську кооперацію. Кооперативи Китаю та Японії реалізують на внутрішньому та зовнішньому ринках понад 90% сільськогосподарської продукції.[2]

Кооперація є ефективною моделлю господарювання і спроможна істотно активізувати розвиток таких галузей економіки, як сільське господарство, посилити мотивацію населення до підприємницької діяльності та економічне зростання.

Термін „кооперація” від латинського „соорего” означає „співробітничая” [1]. У широкому значенні кооперація є об'єктивною основою функціонування суспільства, оскільки саме завдяки кооперативним зв'язкам воно є цілісною органічною системою.

Нині кооперативні процеси набули таких масштабів та різноманітних форм, що, дійсно, не можливо дати точне визначення поняття „кооперація”, в яке б увійшла вся кооперативна практика.

У літературі умовно виділяють два напрямки визначення даного поняття. Наприклад, А.Р. Бернвальд [5, С.63] трактує поняття кооперації в широкому значенні цього слова, називаючи кооперацією будь-яку організовану діяльність. В той же час, А.В. Цихоцький [4, С.52] під кооперацією розуміє коло господарських організацій, які мають задовольняти особисті та майнові інтереси своїх членів.

Ф. Штаудінгер [5, С. 74], на нашу думку, дав більш чітке визначення, і називає кооперацією об'єднання людей на рівних правах та відповідальності, яке надає членам вигоди не пропорційно капіталом, а пропорційно використанню їх підприємством.

Але в будь-якому випадку з економічної точки зору кооперація – це процес добровільного об'єднання зусиль і ресурсів суб'єктів, зацікавлених у досягненні певних соціально-економічних результатів, які можливо отримати лише або швидше за допомогою групових дій.

Ще один учений, чий погляд заслуговує на увагу Масло С.Л. Концепція Маслової цікава тим, що розвивав він її для сільськогосподарської кооперації, що діє в умовах державного регулювання економіки. Це

зумовлювало нові форми і методи кооперативної роботи. Основним завданням кооперації стає не протистояння приватному капіталу, що експлуатує дрібного сільськогосподарського виробника, а доповнення державного, недостатньо розгалуженого на цей момент апарату.

Багато економістів в той час вважали, що кооперація перероджується, об'єднання кооперації стають прямим продовженням відповідних об'єднань державної промисловості. С.Л. Маслов намагається вирішити це протиріччя поділом центрів і спілок, з одного боку, і кооперативної периферії - з іншого. Відстоюючи економічну незалежність кооперації, він намагається показати, що одержавлення властиво лише її центральним органам, а первинні товариства зберігають свою кооперативну сутність.

Вищою формою кооперації є кооператив, що являє собою підприємство, яке ґрунтується на приватно-дольовій власності його членів та здійснює свою діяльність у ринкових умовах без спеціальної державної підтримки та особливого державного контролю. Необхідно також визнати, що кооперативне підприємство являє собою господарську структуру, працюючу в інтересах певної групи осіб, і, щоб мати успіх в умовах ринкової економіки, вона повинна вести справу на основі комерційного розрахунку, ефективно.

Популярне на початку ХХ століття визначення дав А.В. Чайанов, який називав кооперативом організовану на колективних засадах частину економічної діяльності того чи іншого кола осіб, яка повинна обслуговувати інтереси тільки цієї групи людей [7, С. 38].

З точки зору К.А. Пажитнова, кооператив – це добровільне об'єднання кількох осіб, метою якого є покращити становище своїх членів в процесі виробництва, обміну або розподілу продукції, тобто як виробників, споживачів або продавців робочої сили” [5, С.24].

Видатний український вчений М. Туган-Барановський вважав, що “... кооператив є однією з форм господарської самооборони трудящих, то він може прагнути тільки тих завдань, тієї мети, яку ставлять собі в своїй господарській діяльності працюючі класи” [6, С.221]. На його думку, кооперативні підприємства – це фактично єдина форма господарської організації, що виникла в результаті свідомих зусиль багатьох спільних груп з метою перетворити існуючу систему господарства для задоволення своїх інтересів і потреб та самооборони від конкурентів, і діяльність якого здійснюється на неприбутковій основі.

В економічній літературі, що вийшла з проблем кооперативного руху, незмінно підкреслюється, що сільськогосподарська кооперація має свої суттєві особливості, пов'язані, насамперед, із галузевою специфікою життєдіяльності її учасників, в першу чергу членів «первинного» кооперативу. Оскільки праця в аграрній сфері поєднує в собі безпосередньо сільськогосподарські та інші види діяльності, кооперативні об'єднання мають як спеціалізовану, так і комплексну, багатоцільову спрямованість цієї діяльності.

Досліджуючи теоретичні основи сільськогосподарської кооперації, було виявлено, що враховуючи категорії сільськогосподарських товаровиробників, які створюють сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, основні на-

прями, види й обсяги їх господарської діяльності, у літературі кооперативи поділяють на три основні групи.

До першої групи сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів належать ті, які створені власниками особистих селянських господарств. На практиці такі кооперативи створюються на рівні сільських громад. До їх складу входять представники майже всіх домогосподарств села або кількох навколишніх сіл. Чисельність членів таких кооперативів дорівнює 1000 і більше. Переважно такі кооперативи є багатофункціональними, окремі з них надають своїм членам 50—60 і більше видів послуг.

В окремих регіонах держави поширена діяльність спеціалізованих сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, власниками яких є члени особистих селянських господарств. Наприклад, надання послуг своїм членам з утримання пасовищ, заготівлі та реалізації молока, інші.

До другої групи сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів належать кооперативи, які створюються організованою групою товаровиробників — фермерськими господарствами. Такі кооперативи, як правило, об'єднують на рівні району 20—30 фермерських господарств, і, з основного, є спеціалізованими суб'єктами господарювання на селі та значною мірою сприяють розв'язанню соціальних проблем і зниженню соціальної напруги на селі.

До третьої групи належать обслуговуючі кооперативи, які створюються на рівні району, — так звані "агроторгові дома", членами і одержувачами послуг таких кооперативів є великі реформовані сільськогосподарські підприємства всіх форм господарювання, фермерські господарства, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи першої і другої груп. Такі кооперативи практично можуть об'єднувати всіх сільськогосподарських товаровиробників району [3, С. 56].

Таким чином, у загальному вигляді сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи можна розглядати як організації, які не займаються сільськогосподарським виробництвом, а лише надають послуги господарствам-членам. Члени кооперативу не працюють в ньому, оскільки кожен з них веде діяльність в своєму господарстві та отримує від кооперативу послуги, які дозволяють збільшувати доходи від власного виробництва.

Кооперативні процеси здобули широке поширення в сільському господарстві України після прийняття в 1997 році Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», в якому сільськогосподарський кооператив подається як «юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками, на засадах добровільності членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності у сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу». Тобто, кооператив в загальному вигляді визнається як організаційна структура для господарської діяльності, де на першому плані виділяється принцип добровільності об'єднання суб'єктів господарювання та визнається об'єднання майнових пайових внесків, які є основою створення і функціонування цієї організаційної структури.

Необхідною умовою посиленого розвитку кооперації та кооперативного руху в Україні є визнання різноманіття видів діяльності кооперативів від спільного виробництва, зберігання, збуту та переробки продукції до обслуговування, кредитування, страхування та інших видів діяльності.

Відповідно до Закону України "Про сільськогосподарську кооперацію" сільськогосподарський обслуговуючий кооператив — це кооператив, створений за участю сільськогосподарських товаровиробників для надання послуг переважно членам кооперативу та іншим особам з метою провадження їх сільськогосподарської діяльності. Його метою має бути самозабезпечення членів — сільськогосподарських товаровиробників агробізнес-послугами, а не одержання прибутку від сторонніх осіб. Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20% загального обороту кооперативу.

Кооперація на нинішньому етапі є саме тим перспективним напрямком, який дозволить забезпечити прогрес у розвитку агропромислового комплексу країни.

Розглядаючи функціонування кооперативів в умовах здійснення зовнішньоторговельних операцій, на нашу думку, необхідно зазначити, що багатоміжний світовий і вітчизняний досвід свідчить, що ефективна зовнішньоекономічна діяльність різних організаційно-правових структур - виробників сільськогосподарської продукції - можлива лише при достатньому розвитку підприємств виробничої та соціальної інфраструктури. У разі відсутності таких підприємств чи неефективної їх роботи безальтернативним для селян залишається один шлях - самим створити повністю контрольовані кооперативні структури. Через це у світовій практиці широкого розвитку набуло кооперування у сферах, що надають послуги сільськогосподарському виробнику в організації таких процесів як переробка виробленої продукції, матеріально-технічне забезпечення, збут на зовнішньому ринку та інші види обслуговування виробництва через створення сільськогосподарських кооперативів [3, С.37]

Отже, з метою надання кооперативному руху більшої цілеспрямованості, підвищення зовнішньоекономічної діяльності аграрних товаровиробників (як фізичних, так і юридичних осіб — членів обслуговуючих кооперативів) у першочерговому порядку потрібно вирішити питання внесення поправок до Законів України та інших нормативних актів, що регулюють кооперативні процеси, з тим, щоб стимулювати сільськогосподарських товаровиробників створювати обслуговуючі кооперативні організації з чітко визначеним їхнім статусом (прибуткових, неприбуткових). Це дасть можливість створити систему кооперативів, ефективно функціонувати на міжнародному ринку аграрної продукції та одержувати прибуток за рахунок спільних дій.

Висновки. Доцільність існування кооперації та її розвиток в сільському господарстві обумовлюється принциповою важливістю збереження існуючих майнових комплексів, сівозмін, виробничої та соціальної інфраструктур, кваліфікованих кадрів, тобто переваг великомасштабного виробництва. Учасники кооперації повинні володіти землею та майном на засадах

персоніфікованої приватної власності чи на умовах оренди. Кооперація може мати місце між сільськогосподарськими товаровиробниками різного організаційно-правового статусу. Об'єднання в різні форми кооперації селянських (фермерських) господарств, особистих господарств, колгоспів, акціонерних товариств, товариств, підприємств переробної сфери може з'явитися потужним важелем відродження села. Кооперація дасть реальну можливість протистояти монополістам, перекупникам-посередникам, ефективно боротися з імпортерами за ринок і одночасно здійснювати дієві заходи щодо поліпшення становища своїх членів, вирішувати загальні соціальні питання.

Література

1. Малік М.Й. Кооперація в сільському господарстві України: стан і перспективи // Економіка АПК. – 2005. - № 12
2. Бураковський І. Міжнародна торгівля та економічний розвиток країн з перехідною економікою. Теоретико-методологічний аналіз механізму взаємозв'язку. - К. 1998. - 204 с.
3. Зіновчук В. В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. – К.: Логос, 1996. – 224 с.
4. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації: Навч. посібник/ В.В. Зіновчук, Л.В.Молдаван, В.Б. Моссаковський та ін.; за ред. В.В. Зіновчука. – К.: Вища освіта, 2001. – 464 с.: іл.
5. Пажитнов К. А. История кооперативной мысли. – Петроград: Изд-во Товарищ. кооперат. Союзов «Кооперация», 1918. – 270 с.
6. Туган-Барановський М. Політична економія: курс популярний. – К.: Наук. думка, 1994. – 345 с.
7. Чаянов А. В. Краткий курс кооперации – М.: Кн. палата, 1989. – 77 с.
8. Аналітична записка «Щодо досвіду розвитку кооперації в аграрному секторі Польщі». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/424/>.

Annotation

Galunets N.I. Theoretical aspects of cooperative processes in foreign economic activity

The paper considers a variety of approaches to the definition of cooperation and reveal issues such as: the nature, concepts, forms of cooperation in agriculture. The examples that allow to see and understand the importance, necessity of cooperation, as well as the essence of cooperative relations in foreign economic activity.

Keywords: cooperation, cooperative agricultural service cooperatives, foreign trade